

SPENCER HERBERT ETHIKÁJA.

ELMONDATOTT A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 1904. ÉVI
JANUÁR HÓ 24-ÉN TARTOTT SPENCER-EMLÉKÜNNEPÉLYÉN.

Írói működésének kezdetétől fogva haláláig az ethika volt Spencer Herbert legkedvesebb tárgya. Talán azért, mert érezte, hogy itt akad a legtöbb irtani való, hogy ide hatolt be az antispiritualisztikus, tisztán kauzális világfelfogás a legnehezebben.

A legősibb etikát a kísértetekben való hit és a tőlük való félelem hozta létre. Spencer észrevette, hogy az ethika ezektől az ősi kísértetektől sohasem tudott teljesen megszabadulni és minthogy nagyon szeretett a tudomány fáklyájával oda világítani, a hol kísértetek tanyáznak, különös előszeretettel fordult az ethika felé.

Az ethika terén ugyanis még mindig nagy a szerepük azoknak az iskoláknak, a melyek végső kiindulópontja az intuitióra vagy valamely külső tekintélyre vezet vissza. Mind a kettőre azt lehet mondani, hogy teljesen tudománytalanok. Ha valamely parancs igazolásaképpen mást nem tudunk mondani, mint hogy a lelkünkbe van írva, világos, hogy a legszegényesebb konzervativizmust szolgáljuk. Hiszen ma már ismerjük a lelkünkbe íródás törvényeit. Ennek az írásnak hieroglifjai nem rejtélyesek többé. A lélektan felderítette, hogy miként jutnak belénk azok a tételek és azok az érzelmek, a melyeket mint a meggyőződés parancsszavát konstatáljuk magunkban. Ha a bennünk élő erkölcsöt állítjuk oda, mint a helyes erkölcsöt, akkor voltaképpen egyebet sem teszünk, mint-hogy a mindenkori tételes erkölcsöt mondjuk a tudományos erkölcsnek. S ha eszünkbe jut az erkölcsi érzelmek relativitása, — a melyre ismét Spencer mutatott rá minden előfutáránál nyomatékosabban — akkor meg éppen tarthatatlannak kell felismernünk az intuitív módszert. Más és más embercsoportok más és más erkölcsi szabályokat mondanak az intuitio alapján

helyeseknek és sehol semmi eszköz, a melynek segítségével a különböző intuíciók közt dönthetnénk és igazságot tehetnénk. Az a másik igen elterjedt módszer, a mely az erkölcs tételeit külső tekintélyre viszi vissza, ha lehet még tudománytalanabb. Ha a tudomány nem tudja valamely tünemény kialakulásának magyarázatát, akkor régóta mindig úgy segített magán, hogy túlvilági erők külön teremtő aktusát tétélezte fel. A míg p. o. a tudomány nem fedezte fel a különböző állatok keletkezésének mikéntjét, addig ehhez a nyers hipotézishez folyamodott és mindeniknek külön kreációját tanította. Az állatfajokra és sok egyébre nézve ez a kezdetleges módszer ma már teljesen túlhaladott valami; de az erkölcsi világ magyarázatában még sűrűn találkozunk vele. Itt még dívik minden egyes erkölcsi szabálynak egy külső tekintély parancs-zavára való visszavitele.

Spencer ennek a tudománytalanságnak megtörése körül is nagy érdemeket szerzett. Bevilágított az erkölcs fejlődésébe. Kiderítette azokat a tényezőket, a melyektől valamely társadalom erkölcsi függnek; kimutatta az erkölcs fizikai, lélektani, élettani és szociológiai gyökereit és ezzel eloszlattott minden miszticizmust, a mely ezt az ismeretkört körülvette.

Spencernek mint ethikusnak legnagyobb érdeme annak felismerése, hogy a közkeletű erkölcsstanok elhanyagolják a végső kauzális összefüggéseket. Spencer hozta létre az erkölcsnek bekapcsolását az okozati összefüggések láncolatába és az erkölcsi jelenségeket is mint a fejlődés eredményeit mutatta be. Azokban a részekben, a melyekben Spencer az erkölcsi tüneményeket pusztán magyarázólag és elméletileg tárgyalja, találjuk őt legnagyobbaknak. Senki sem értett ahhoz úgy mint ő, hogy valamely jelenséget beállítson a világ egyéb jelenségeivel való összefüggésébe, hogy kigombolyítsa azokat a szálakat, a melyek egyszerű tüneményektől komplikált alakulatokhoz vezetnek, hogy felfedje azokat a kauzális lépcsőfokokat, a melyek fizikai jelenségektől látszólag spiritualisztikus jelenségekhez juttatnak el. Ezekben a részekben, a melyekben ő az ethika tényeit és az ethika indukcióit tárgyalja, úgy véljük, hogy ia tudomány érczkészletét« is bőkezűen gazdagította.

Csak mérsékeltebb elismeréssel szólhatunk azonban ethikájának ama részéről, a melyekben nem deskriptive és magyarázólag, hanem preskriptive jár el és egy új erkölcsi kódexet igyekszik pozitív ismereteinek szikláin felépíteni.

Ez az erkölcsi kódex, a helyes emberi cselekvés megállapítása, volna tulajdonképpen az ő szintetikus filozófiájának betetőzése. Ez az a kérdés, a mely Spencert munkás életén át mindvégig legjobban izgatta. Itt akarta leszakasztani filozófiájának legközvetlenebb gyakorlati eredményeit. Bámulatos kirtartással készített munkájának megírása közben az a gondolat aggasztotta leginkább, hogy munkájának ezt a betetőző részét nem fogja elkészíthetni.

Mégis azt kell mondanunk, hogy éppen munkájának e részében alkotott Spencer legkevésbé meglepőt, legkevésbé eredetit és követendő. Azt hisszük, hogy ez a preskriptív erkölcs-tan mélyen alatta marad mindannak, a mi a Mester tolla alól kikerült.

Nem is lehet rajta csodálkozni. Ennek a kérdésnek megoldása különös nagy nehézségeket rejt magában. Ezért nem sikerült még soha senkinek. Ezért botlott meg benne minden filozófus.

Spencer nem is ignorálta ezeket a nehézségeket. Ő, a ki minden elődénél jobban át volt hatva az erkölcs relativitásától, jól tudta, hogy a jövő is behelyezkedik ebbe a viszonylagosságba. Erről az igazságról akkor sem feledkezik meg, a midőn a helyes cselekvés elveit megállapítja.

Hogy Spencernek ethikai kódexét megérthessük, okvetlenül ki kell térnünk biológiai és szociológiai nézeteire, a melyeket rendszerében az ethikai tanítások elébe helyezett. Ethikája csak folyománya a megelőző tételeknek.

A mit magaviseletnek, erkölcsi magatartásnak nevezünk, az nem egyéb, mint cselekvéseinknek bizonyos célokhoz való alkalmazása. Az erkölcs is hozzáalkalmazkodás a mi környezetünkhöz. Az emberi magaviseletnek szükségképpen tökéletlennek kell maradnia, a míg a környezet tökéletlen, a míg az egyes társadalmak egyénei között vagy különböző társadalmak között ellenségeskedés áll fenn. Az erkölcs fejlődésének tetőpontja csakis teljesen békés társadalmakban érhető el.

A míg a társadalom léte veszélyeztetve van a körülötte fekvő társadalmaktól, mindaddig az egyéni érdeket fel kell áldozni a társadalom érdekeinek, mert ezáltal szolgálunk legjobban az egyéni jólétnek is. Ha azonban megszűnik az ellenségeskedés, akkor megszűnik minden olyan közérdek, a mely a magánérdekekkel ellentétben állana. Ebből ismét az következik, hogy a magaviselet fejlődésének tetőpontját mindenik

társadalom tagjai csak akkor érik el, ha azt más társadalmak tagjai is elérték.

Az állandóan békés állapot azonban még egy másik szempontból is lehetővé fogja tenni a tökéletes magaviseletet és ezt a szempontot is nagyon figyelmesen kell emlékezetünkbe vésnünk, hogy Spencer erkölcsi tételeit megérthessük. A dolog különben eléggé egyszerű.

Spencer ugyanis a következő merész tételt állítja fel és abban oly szédítő perspektívát nyújt, a mely a maga életvidám optimizmusában messze felülhaladja mindazt, a mit eddig bármilyen merész utópista hirdetni merészkedett:

Az állandóan békés állapotban ugyanis — úgymond — meg fog szűnni az az anomália, hogy közvetlen örömeink és fájdalmaink nagy mértékben tévesen vezetnek bennünket. Ma, hogy helyesen járjunk el, — már olyan relatíve helyesen, a mint jelen tökéletlen társadalmunkban egyáltalában lehet, — az szükséges, hogy ösztöneinken részben uralkodjunk. Ez Spencer szerint nem szükségképpen és nem is állandó állapot, hanem csak esetleges és időleges folyománya a mi jelenlegi tökéletlen szervezetünknek. Ha valamely faj létfeltételei megváltoznak, akkor az illető faj régi érzelmei rosszul vannak hozzáalkalmazkodva a kívánalmakhoz. Az emberi fajnak különösen nagy része volt az ilyen változásokban.

Ha azonban majd létrejő a teljesen békés együttlét a társadalmak között is és ha majd az emberi természet teljesen hozzá lesz alkalmazkodva ehhez az új állapothoz, akkor majd az öröm meg a fájdalom mindig együtt fog járni a hasznos, illetőleg az ártalmas cselekedetekkel. Vagyis egy ilyen tökéletes embernek minden cselekvése helyes cselekvés lesz úgy a saját maga szempontjából, mint az őt környező emberekre való tekintettel. A teljes alkalmazkodottság állapotában az erkölcsi érzelmek ép oly öntudatlanul vezérlik majd az emberek magasabb rendű cselekvéseit, miként ma közönségesebb cselekvéseinket érzelmek vezetik.

Csakis ezt a gondolatmenetet szem előtt tartva, érthetjük meg Spencer erkölcsi parancsait. Ő ugyanis megkülönbözteti az abszolút meg a relatív etikát. Az abszolút ethika, vagyis a helyes cselekvés végső és állandó kódexe csakis arra a jövődöbéli állapotra való tekintettel állapítható meg, a melyről az imént szólottunk és a melyben minden helyes cselekedet egyszersmind kellemes is lesz.

Ennek az állapotnak elérése előtt csak a lehető legkevésbé rossz cselekvés megállapításáról lehet szó, mert a mai tökéletlenségek mellett igen sokszor még a lehető leghelyesebb cselekvés is bizonyos fokig fájdalmas. Sőt sok esetben még a relative helyeset sem tudjuk megállapítani, mert nem tudjuk megállapítani, hogy melyik magatartás jár a viszonylag legkisebb fájdalommal.

Az etikának e nehézségekkel szemben ugyanarra az álláspontra kell helyezkednie, mint a többi tudományoknak hasonló körülmények között. Ugyanis mindennemű tudományos igazságot csak az által érünk el, hogy a zavaró és komplikáló tényezőket kiküszöböljük és csak az alapvető tényezőkre vagyunk tekintettel. Ennek a módszernek segítségével kell megállapítanunk a cselekvésnek abszolúte helyes elveit és ezeket azután olyanformán kell a mi átmeneti állapotunkra alkalmazni, hogy figyelembe vesszük tökéletlen életünk és tökéletlen természetünk zavaró tényezőit és ekként hozzávetőleg igyekszünk megállapítani a relative helyeset. Van tehát a viselkedésnek egy ideális kódexe, a mely a teljesen alkalmazkodott ember viselkedését formulázza a teljesen fejlett társadalomban. Ez az abszolút ethika kódexe szemben a relatív etikával.

Az ideális ethika más rendszereivel szemben Spencer maga következőképpen jellemzi saját álláspontját: A közkeletű ethikai rendszerek is az ideális ember cselekvését akarják megállapítani, de azt a nagy hibát követik el, hogy nem teljesen megváltozott feltételek mellett, hanem a mai adott viszonyok keretében kutatják a helyes cselekvés elveit. Már pedig, tökéletes ember tökéletlen társadalomban lehetetlenség, olyan teljes lehetetlenség, mint az, hogy néger szülőktől nem születhetik európai gyermek.

Az abszolút etikának tehát az ideális embert az ideális társadalomban kell vizsgálat tárgyává tennie és ezt az abszolút etikát kell mintaképpül vennie a relatív etikának a rossz fokozatainak mérlegelésénél.

Nem hagyhatom el Spencer tanításainak ezt a részét a nélkül, hogy egy azokban foglalt pikantériát ki ne halásszak. Spencer ugyanis azt vallja, miként a futólagos vázlatból is kivehető volt, hogy egészen erkölcsösen majd csak akkor fogunk cselekedni, ha az lesz erkölcsös, a mi egyszerismind kellemes, vagyis ha erkölcstelenül csak közvetlen testi fájdalom árán lehet majd cselekedni. A mily mérhetetlen optimiz-

must hirdet a jövőre vonatkozólag, oly sötét pesszimizmus rejlik e felfogásban a jelenre vonatkozólag.

És egy másik érdekes tény, hogy az »Übermensch« filozófiája Spencernél egészen készen van. Ő is a tökéletes erkölcsöt csak egy fejlettebb embertípustól reméli és ennek a fejlettebb típusnak létrehozását is kötelességünknek mondja. Ő is az emberfeletti emberhez vezető hidat keresi. A Nietzsche filozófiájának és etikájának egyik fundamentális tétele megvan Spencernél, csakhogy kevésbé fantasztikus és misztikus, hanem rendszeresebb és józanabb formában.

Az ethika indukcióiban Spencer egészen új térre vezet az ethika tudományát. Sorra veszi a legkiemelkedőbb erényeket és bűnöket és megvizsgálja, hogy a különböző társadalmi milieukban minő okok következtében léptek fel, minő szerepet játszottak, mely tényezők hatottak rájuk erősítőleg, melyek gyengítőleg, mily irányban fejlődnek. Ez a széleskörű induktív alapon megírt fejezet quintessentiája az erkölcs történelmének és annyira tanulságos, hogy többé nem volna szabad eltűnnie az erkölcstanok rendszereiből. Spencer itt is, mint szintetikus filozófiájának csaknem minden részében, utat mutat és példát statuál. Ebben rejlik nagy jelentősége és termékenyítő hatása. Indukciói talán nem maradnak állandó érvényűek. Az ő példaadása nyomán a tanítványok egész serege ki fogja azokat bővíteni, rektifikálni fogja hibáikat és vállvetett munkássággal oly nagyarányú alapon fogja összehordani az ethika indukcióit, a minőre egyes ember ereje, még a legnagyobb sem képes. De ha ezekből az induktív megállapodásokból nem maradna ép állapotban egyetlen tétel sem — a mi különben nem valószínű — mégis Spencer maradna az a tanítómester, a ki megmutatta az igazsághoz vezető utat. Már pedig a tudományban nincsen értékesebb munka, mint ilyen célravezető új csapások nyitása. Hogy azután ki tud eljutni az új út végére, az igazán mindegy.

Az indukciókban nyújtott bő anyagról rövid tájékoztatást adni egészen lehetetlen volna. Legfeljebb arra utalhatunk futólag, hogy az a történelmi szintézis, melynek a mester szociológiájában és etikájában oly fontos szerep jutott, a militarizmusnak és az indusztrializmusnak szembeállítására, ezekben az indukciókban is dominál. Spencer arra az eredményre jut, hogy az állandó külső ellenségeskedésben eltöltött élet oly erkölcsi kódexet hoz magával, a mely mindennemű erőszakos-

ságot, támadást, hódítást, boszút, ölest, csalást ir elő, a békés foglalkozásokat és jóindulatú békés magatartást pedig elítéli. Viszont békés milieuban töltött élet oly erkölcsi kódexhez vezet, a mely a harmonikus együttműködést, az igazságosságot, becsületességet, a jóindulatot, az igazmondást, mások igényeinek figyelembevételét írja elő erényképpen. Ezt a föltételét Spencer igen érdekes koronabizonyítékokkal is támogatja. Kimutatja ugyanis, hogy vannak különböző civilizálatlan népek, a melyek hol egy, hol más irányban kiválóan nemes természetűek és a melyek, ha más tekintetben jóval alattunk is maradnak, erkölcsi tekintetben messze felülmúlnak bennünket, Ezek a népek nem egy fajhoz tartoznak. Vannak közöttük mongolok, kolarok, dravidák; Malakka erdeiben burmák és Kína elzárt részeiben megint más származásúak; vannak köztük pápuák; ilyenek Japánban az ainók és Észak-Mehikóban a pueblók. Fajra nézve tehát épp oly távol esnek egymástól, ezek a törzsek, mint lakóhelyeik tekintetében. Mindössze csak két közös tulajdonságuk van: Az egyik az, hogy hosszú időn keresztül minden hadakozástól mentes, békés életet éltek, a másik az, hogy jóságuk és nemességük bennünket civilizáltakat megszegyenit.

Az etikának előírásos részét Spencer két részre osztja: az egyéni élet etikájára és a társas élet etikájára. Az egyéni élet etikájában egészen új hangokat pendít meg. A régi spiritualisztikus ethika tudvalevőleg lehetőleg ignorálja azt a tényt, hogy az embernek teste is van, hogy ez a test eléggé fontos valami és hogy ennek a testnek törvényszerű működése is van. A régi ethika legfeljebb csak azért reflektál erre a testre, hogy vágyainak kielégítésével szemben ellenséges álláspontot foglaljon el. Spencer ezzel az aszkétikus felfogással szemben azt az igen egyszerű tényt juttatja kellő elismeréshez, hogy a saját magunkról való gondoskodás, testünk, egészségünk követelményeinek kielégítése alapvető ethikai parancs.

A lehető legnagyobb boldogságot csak nagyon tökéletlenül érjük el, ha pusztán a mások boldogságával törődünk, a cselekvő egyénét pedig figyelmen kívül hagyjuk, mert minden egyes ember boldogságának legnagyobb része csak az ő saját cselekvősege által, nem pedig mások által érhető el.

Az utódokra való tekintet is igazolja ezt a szempontot. Nemcsak eltartásuk, de nevelésük is szenved a szülők meg nem felelő szervezete folytán; mindenekfelett azonban a szülők

szervezete át is öröklődik utódaikra és már csak ezért minden embernek egyik legfőbb erkölcsi kötelezettsége, hogy egészségét a lehető legtökéletesebben megőrizze. De annak a kötelességünknek is, hogy másoknak ne legyünk terhére és hogy mások boldogságát előmozdítsuk, előfeltétele, hogy mindenekelőtt egyéni szervezetünk lehetőleg tökéletes fentartásáról gondoskodjunk.

Egyszerű és természetes igazságok, de Spencer előtt senkinek sem jutott eszébe, hogy velük a kothurnuson járó etikának az élettől elidegenedett tanításait felfrissítse és megkorrigálja. S ha manapság már Spencer e tanítása, ép úgy, mint sok más tétele nem hat többé az újság ingerével, sohse feledjük, hogy ez is javarészt az ő érdeme. Vegyük kezünkbe Spencer nagy honfitársának, Smith Ádámnak a nemzetgazdaságról irt híres könyvét, a mely alapvetése a nemzetgazdaságnak, annak a tudománynak, a mely azóta a társadalmi, jelenségek centrális tudományává nőtte ki magát. Alig találunk benne olyat, a mi a mai művelt ember szellemi közkincsében benne nem foglaltatnék. A könyv óriás jelentőségét csak úgy tudjuk öntudatunkba idézni, ha elgondoljuk, hogy volt olyan idő, a midőn minderről semmit sem tudtunk. Így vagyunk sok tekintetben Spencer munkásságával is. Őt is az a dicsőség érte, — a legnagyobb dicsőségek egyike, — hogy eredeti, új csapáson járó tanításainak nagy része ma már köztudomású igazság.

Ez a nagy dicsőség azonban sohasem érte Spencer etikájának azt a részét, a mely az állami étellel foglalkozik. Az angol tudomány ugyanis az állami életre vonatkozó helyes cselekvés szabályait az etikába sorozza és nem ismer külön jogfilozófiát. Ezt az igen helyes angol hagyományt követi Spencer is, a midőn etikájának az igazságosságról szóló részében azokkal a kérdésekkel foglalkozik, a melyeket nálunk német és olasz mintára jogfilozófiának mondanak.

A mester itt is merészen új utat tört magának. Spencer sohasem jár a kézikönyv-tudomány frequentált országutjain, hanem mindig oly irányt választ, a melyben más még nem járt. De a míg rendszerint fáradságos útja csodálatos tág perspektívákhoz, ember nem látta új vidékekhez vezet el őt es követőit, addig jogfilozófiai exkurzusának csak az útja szép es érdekes, nem az eredmény, mert a mester merész es fáradságos új útja, hirtelen csak bekanyarodik a régi német jog-

filozófia kitaposott országútjába és Spencer végül is nem jut el máshova, mint a hová a régi individualista természetjog sokkal kényelmesebben és jóval előbb megérkezett.

Spencer ugyanis az állami hatáskör és az egyéni szabadság ősi problémáját egészen új oldalról, annak biológiai oldaláról igyekezett megközelíteni. Abból indul ki, hogy a szerves világ fejlődésének leghatalmasabb tényezője a természetes kiválasztás volt, a mely mindenkor a legalkalmasabbnak fenmaradását eredményezte és ezáltal a fajnak folytonos tökéletesbülését hozta létre. Ezt a faktumot etnikailag úgy lehet formulálni, hogy minden egyén viselje saját természetének és saját cselekvőségének következményeit. Az emberi faj további fejlődését is csak ettől az elvtől lehet szerinte remélni. Az emberi társadalmakban is arra kell tehát törekednünk, hogy minden egyén viselje saját természetének és cselekvőségének előnyös és hátrányos következményeit. Ennek alapján felállítja azt a tételt, hogy lehetőleg ne emeljünk az egyéni cselekvőségnek korlátot. Csakis olyan korlátokat tart megengedhetőnek, a melyek célja biztosítani, hogy más egyének is szabadon és korlátlanul viseljék az ő cselekvőségük következményeit. Úgy, hogy Spencer — jól jegyezzük meg: biológiai alapon — az igazságosságnak ahhoz a formulájához jut el: »Mindenkinek azt szabad tennie, a mit akar, föltéve, hogy nem sérti meg mások szabadságát«. Ez pedig nem egyéb, mint a mit Kant már a XVIII. század végén úgy fejezett ki, hogy: »Cselekedjél úgy, hogy a te külső szabadságod valamennyinek külső szabadságával általános törvény szerint együtt megállhasson«. Azok a folyományok is, a melyeket az angol filozófus ebből a formulából levezet, nagyon hasonlók azokhoz, a melyeket a természetjogászok az unalomig hirdettek: a testi sérthetetlenség joga, a szabad helyváltoztatás joga, a tulajdonjog stb., stb. Természetesen az állam lényegét is erre a mintára fogta fel Spencer: az állam ne törődjék semmi egyébbel, mint az itt használt értelemben vett igazságosság fentartásával. Mihelyt az állam ezen a határon túlmegy és egyéb dolgokba is avatkozik, ő maga sérti meg az igazságosság elvét. Ebben a felfogásában megerősítette filozófusunkat az az elmélete is, hogy a kormányzati funkciók pusztán a harcziás államtípus tartozékai. Úgy találta, hogy a széleskörű állami funkciók alacsonyrendű társadalmi állapotra vallanak, míg a magasabbrendű szociális állapotra való átmenetet az állami funkciók megfogvatkozása

jellemzi. Szóval Spencert a történelmi indukció is megerősítette abban az eredményben, a melyhez a biológiai dedukció alapján eljutott és ezért különös előszeretettel ragaszkodott az államra vonatkozó individualisztikus felfogásához.

A politikai érzék kezdettől fogva helyesebb irányba terelődött, úgy hogy Spencer idegenül, sőt ellenségesen állott a modern szociális törekvésekkel szemben, a melyek valamennyien az állami hatalom erősítésére és az alsóbb néposztályok sorsának javítására irányultak, sőt a melyek egy oly államot vártak a jövődőtől, a melyről Spencer azt hitte, hogy az szükségképen primitív alakulat: a gazdálkodást szervező államot. Ma már tudjuk, hogy a kiválasztás és fajjavítás szempontjai nem igénylik az állami tevékenységtől való tartózkodást, tudjuk, hogy a Mester e részben igen nagyot tévedett elméletileg is.

A társas élet etikájának nem állami részében is azt a módszert helyezi előtérbe Spencer, a mely egész szintetikus filozófiájának különös vonzóerőt és mélységet ad. Minden kérdésnek egészen messzefekvő okait és következményeit is latolgatja. Rendszerint csak a közeli okokat és a kézenfekvő következményeket szoktuk észrevenni és mérlegelni. Spencer munkájának minden oldalán szemünk elé tárja, hogy ez fölöttébb tudománytalan eljárás. Ha cselekvésünknek csak közvetlen következményeit tekintjük, akkor nem tudjuk megállapítani a helyes cselekvést. Hozzászoktat bennünket annak megfontolásához, hogy minden cselekvésünk okká is válik az események láncolatában s hogy törődnünk kell vele, milyen következményeknek válunk okaivá. Íme, a természettudományi felfogás mennyire kimélyíti és kiterjeszti az erkölcsi felelősség fogalmát.

Hogy csak egészen kicsiny és jelentéktelen példát hozzak fel ama sok közül, a mely Spencer etikáját megtölti és annyira vonzó olvasmányná teszi: A szegény utczai muzsikusként pénzt adunk, nem gondolva meg, hogy mi lenne annak következménye, ha vezérelvvé tennők a kellemetlen szolgáltatások honorálását. Nem gondoljuk meg, hogy ezáltal arra készítjük az illetőket, hogy más utczákon is végigvonuljanak és hogy rossz zenéjükkel másoknak is kellemetlenkedjenek, holott ellen tező esetben a társadalomra nézve hasznos munkát volnának kénytelenek végezni.

Ez a példa átvezet Spencer szociális etikájának egy nagyon érdekes és jellemző tételéhez. Spencer éppen a távo-

labb fekvő következmények megfontolása alapján élesen ostorozza a meggondolatlan alamizsna-osztogatást koldusok javára, a mi által a lustaságot és a bűnt mozdítjuk elő. Spencer egyáltalán nem ellenzi a mások támogatását, de nagyon megfontolandónak tartja, hogy miként valósítsuk meg az anyagi támogatást a nélkül, hogy a tehetetlenek és a sülyedtek szaporodását előmozdítanók. Egyenesen kegyetlenségnek mondja, ha az utókorra a bűnösöknek és a tehetetlenek egyre nagyobb tömegét áthárítjuk. Az igazi jótékonyságnak sohasem szabad az alacsonyabbrendűeket a magasabbrendűek rovására támogatni.

Spencer úgy látja, hogy az évről-évre szaporodó intézkedések azok eltartására, a kik saját magukat nem tudják eltartani, csak növelik a bajt. Minden olyan intézkedés, a mely a meggondolatlanság következményeit enyhíti, megnöveszti a meggondolatlanok számát.

A legalkalmasabbak fenmaradásának elve — úgy véli — a mely erkölcsileg tekintve azt a követelményt foglalja magában, hogy minden egyén viselje saját természetének és abból folyó cselekedeteinek következményeit, csakhamar elsöpörné a tönkrementek seregét, ha az egész szigorúságában érvényesülhetne. Jelenlegi érzelmeink mellett azonban gyakorlatilag kivihetetlen, hogy ezt a törvényt a maga egész szigorúságában hatni engedjük. A kérdés azért Spencer előtt megoldhatatlannak látszik.

De ha megoldható — úgymond — csak szenvedések árán oldható meg. Minthogy dőre intézkedések következtében az olyan emberek egész serege állott elő, a kik az élet követelményeihez nincsenek hozzáalkalmazkodva és a kik ennél fogva magukra és másokra nézve nyomorúságot hoznak, e relatíve értéktelen emberek tömege nagy fájdalmak nélkül nem csökkenthető. A szerencsétlenség mesterséges enyhítése állami intézkedések által csak a szociális ópiumevés egy neme, a mely jövődöbéli fokozott nyomor árán szerez némi időleges enyhülést.

Ez a példa rendkívül élesen rávilágít Spencer etikájának és jogfilozófiájának czentrális alapgondolatára és a modern szociális törekvésekhez való viszonyára.

Spencer felismerte azt a nagy igazságot, hogy a társadalmi életnek is megvannak a maga természettörvényei, hogy a társadalmi élet sem élvez exemptiót azok főnhatósága alól. Meg is állapította e törvények legnevezetesebbjeit. A régi világ emberei, a kik e törvényeket nem ismerték, folyton-folyvást tudatlan kuruzslással iparkodtak segíteni a társadalom bajain.

Ezekkel szemben, harsogja Spencer, a természettörvények előtti meghajlást és e törvények uralmából vezeti le a kényszerintézkedések helytelenségét, a tiszta individualizmust. Időközben azonban hozzászoktunk ahhoz a gondolathoz, hogy a társadalmi életnek is megvannak a maga törvényei. Jórészt éppen Spencer hatása alatt igen széleskörű munka indult meg e törvények felderítésére. Ez az igazság annyira áthatotta az emberiség gondolkodó részét, hogy általánossá lett a vágy: a társadalmak életét e törvényeknek megfelelően vezetni. Ma már ugyanazt az álláspontot foglaljuk el a szociális erőkkel szemben, mint más természeterőkre vonatkozólag. Kutatjuk törvényeiket, hogy uralmunk alá hajtsuk őket. Miként a fizikai, kémiai vagy élettani törvények felismerése nem arra vezetett, hogy tétlenül és tehetetlenül nézzük hatásaikat, hanem ellenkezőleg arra, hogy cél tudatos alkalmazásukkal igazán uraivá legyünk a természetnek, úgy a szociális törvények felismerése sem involvált semminemű fatalizmust és megadást, hanem ellenkezőleg az tette igazán lehetővé a társadalom életébe való beavatkozást. Tudjuk, hogy a szociális élet törvényeit épp oly kevésbé változtathatjuk meg, mint a fizikai vagy a kémiai törvényeket, de éppen ez képesít bennünket az óhajtott eredmények létrehozására vagy megközelítésére. Az az igazság, a melyre Spencer tanított bennünket körülbelül ez: A természetszerűen létrejött bajokat nem lehet represszív intézkedésekkel egyszerűen meg nem törtétekké tenni. De ezt az igazságot a tudomány további haladása megtoldotta azzal a másikkal, hogy a természettörvények alkalmazása révén preventive, a jövőre vonatkozólag megakadályozhatjuk hasonló bajoknak létrejövetelét.

Ezért Spencer bölcs tilalmához: ne hárítsunk a jövő társadalmára súlyos bajokat futólagos előnyök kedvéért, hozzátettük azt a parancsot: hogy óvjuk meg a jövő társadalmát a mieinkhez hasonló bajoktól.

Hogy a felhozott példához térjek vissza: Spencernek az a tanítása, hogy meggondolatlan alamizsna-osztogatással csak futólagos enyhületet nyújtunk, ellenben az alamizsnára szorulóknak szaporodására alkalmat is nyújtunk és ezáltal a bajt perpetuáljuk, alapjában véve helyes. Csakhogy a mai tudomány ebből nem azt a pesszimista következményt vonja le, hogy ennél fogva hagyjuk magára a nyomort és az önfentartásra való képtelenséget és engedjük át a természetes kiválasztás munkájának, hanem levonja azt a parancsot, hogy rendezzük

be társadalmunkat akként, hogy ezeket a szomorú eredményeket újból és újból ne hozza létre.

Ennek az igazságnak a jelében fog a társadalom jövő fejlődése lefolyni. Spencer álláspontja egy szükséges lépcsőfok volt a társadalom tudománytalan szemléletétől a társadalmak tudatos és tudományos alakítása felé.

Azok, a kik ezért az ideálért küzdenek, ugyan nem Spencer jelszavaival indulnak harczba, lobogóikon nem lesz rajta Spencer neve, de a ki majd számot ad róla, hogy a győzelemből kinek mi rész jut, az mindig meg fog róla emlékezni, hogy a társadalomnak természettudományos szemléletét Spencer vitte az emberek köztudatába.

Sok tekintetben egyenesen mint vezetőnek is része lesz egy tökéletesebb emberiség kialakulásában. Ha a Spencer politikai és morális ideálja nem is ideálja a mai progresszív elemeknek, azok a szép szavak, a melyekkel erkölcsanát bevégzi és a melyekben látnoki ihletettséggel tár fel egy szebb jövőt, alkalmasak reá, hogy mindnyájunk legmagasabb erkölcsi ideáljául szolgáljanak.

»Valamikor« — mondja Spencer erkölcsanának befejezésül és e szavak egyszersmind a szintetikus filozófia végszavai — « . . . az lesz a jótékonytájságot gyakorlónak legmagasabb becsvágya, hogy része legyen — akármilyen csekélyke és homályban maradó része is — az ember alakításában. A tapasztalás azt tanítja, hogy olykor teljesen önzetlen célakat a legélénkebb érdeklődéssel űzhetünk, és az idők folyamán egyre nagyobb és nagyobb lesz azok száma, a kinek legönzetelebb célja az emberiség továbbfejlesztése lesz. A midőn majd a gondolat ormairól ki fognak tekinteni fajuknak a messze jövőndőben fekvő életére, a melynek nem ők, hanem csak távoli utódaik fognak örvendhetni, csöndes boldogság virul számukra abban az öntudatban, hogy elősegítették az emberiség bevonulását a jövőndőnek ebbe az országába.«

Somló Bódog.